

САМОЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

SELF-PROTECTION OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS

Гулаткан С.В., студентка IV курсу

*Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Пашкова К.І., студентка IV курсу міжнародно-правового факультету

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Ткачук А.Я., студент IV курсу

*Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Активний науково-технічний поступ є беззаперечним атрибутом сучасності, який як каталізатор сприяє формуванню новітнього виду суспільства – інформаційного суспільства. В умовах формування такого суспільства матеріальні блага поступаються нематеріальним і тим самим останні набувають значної цінності, чим закономірно провокують збільшення посягань на них. Інтелектуальна власність відноситься до творів розуму, таких як: винаходи; літературно-художні твори; конструкції; а також символи, назви та зображення, що використовуються в торгівлі.

Інтелектуальна власність захищена законом, наприклад, патентами, авторськими правами та торговими марками, які дають людям можливість отримувати визнання або фінансову вигоду від того, що вони винаходять або створюють. Дотримуючись правильного балансу між інтересами інноваторів та ширшим суспільним інтересом, система інтелектуальної власності має за мету сприяти створенню середовища, в якому творчість та інновації можуть процвітати.

Інтелектуальна власність може мати багато форм. Хоча це й нематеріальний актив, інтелектуальна власність може бути набагато ціннішою, ніж фізичні активи.

У такому світлі постає проблема визначення доцільності, ефективності, співмірності та меж використання такого способу захисту прав інтелектуальної власності як самозахист. Постійно розширюючи інформаційний простір, людство в особі кожного індивіда навіть не усвідомлює, що акти посягання на їхні права інтелектуальної власності відбуваються повсякденно. Соціальні мережі та інші інтернет-ресурси, де можуть розміщуватися результати інтелектуальної діяльності, в межах своєї політики є відкритими, чим дозволяють майже без наслідків порушувати права інтелектуальної власності. Мета статті – визначення способів самозахисту права інтелектуальної власності в умовах переважності відповідних органів та стрімкого розвитку суспільства. Захист інтелектуальної власності має вирішальне значення для стимулювання інновацій. Без захисту ідей підприємства та окремі особи не могли б скористатися всіма перевагами своїх винаходів і менше зосередилися б на дослідженнях і розробках. Так само художники не отримають повну компенсацію за свої творіння, і від цього постраждає культурна життєздатність.

Ключові слова: самозахист, права, інтелектуальна власність.

Active scientific and technological progress is an indisputable attribute of modernity, which as a catalyst contributes to the formation of a new type of society – the information society. In the conditions of formation of such society material goods concede to intangible and by that the last get considerable value than naturally provoke increase in encroachments on them. Intellectual property refers to the creations of the mind, such as inventions; literary and artistic works; constructions; as well as symbols, names and images used in trade.

Intellectual property is protected by law, such as patents, copyrights, and trademarks, which allow people to gain recognition or financial benefit from what they invent or create. By striking the right balance between the interests of innovators and the wider public interest, the intellectual property system aims to help create an environment in which creativity and innovation can thrive.

Intellectual property can take many forms. Although it is an intangible asset, intellectual property can be much more valuable than physical assets.

In this light, the problem of determining the feasibility, effectiveness, proportionality and limits of the use of such a method of protection of intellectual property rights as self-defense. Constantly expanding the information space, humanity, in the person of each individual, does not even realize that acts of encroachment on their intellectual property rights occur on a daily basis. Social networks and other Internet resources, where the results of intellectual activity can be posted, are open within their policy, which allows to infringe intellectual property rights almost without consequences. The aim of the article is to determine the ways of self-protection of intellectual property rights in the conditions of overload of the relevant bodies and the rapid development of society. Intellectual property protection is crucial to stimulate innovation. Without the protection of ideas, companies and individuals would not be able to take full advantage of their inventions and would focus less on research and development. Similarly, artists will not receive full compensation for their creations, and cultural viability will suffer.

Key words: self-defense, rights, intellectual property.

Виклад основного матеріалу. Самозахист, скажемо без перебільшення, є найдавнішим способом захисту прав окремого індивіда. Гармонійно вписуючись у сучасне локалізоване регулювання спорів, він забезпечує самоконтроль та так звану «самодопомогу» в разі порушення суб'єктивного права. Цивільне право протягом усього часу свого існування розвивало інститут самозахисту як ключовий, на основі якого і утворювалися усталені правила та який породжував у людей відчуття незалежності та захищеності.

Право учасників цивільних правовідносин на самозахист – це їхня можливість у разі порушення свого цивільного права або інтересу, цивільного права чи інтересу іншої особи, створення реальної загрози такого порушення застосувати доцільну та адекватну протидію, яка

не заборонена законом і не суперечить моральним засадам суспільства та спрямована на запобігання або припинення цього порушення чи ліквідацію його наслідків [4, с. 325].

Законодавче визначення поняття «самозахист», відповідно до Цивільного кодексу (далі – ЦК), формулюється так: самозахистом є застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства [5], проте таке визначення фактично не дає об'ємного розуміння сутності цього поняття. Науковці, аналізуючи законодавчі норми-дефініції, більш детально описують їхній зміст. Наприклад, М. Панченко наводить визначення самозахисту в широкому і вузькому розумінні. Так, у широкому розумінні самозахист – це будь-які дії правомочної особи, пов'язані із захистом суб'єктивного права від порушення (зокрема подання

позову, скарги, самостійний захист цивільних прав у суді без допомоги адвоката тощо).

Самозахист у вузькому розумінні – це вчинення правомочною особою не заборонених законом фактичних дій на відведення, зменшення негативних наслідків такого порушення. У цьому випадку такі фактичні дії спрямовані на припинення порушення та ліквідацію його наслідків [6, с. 32]. Таке твердження чітко дає зрозуміти, що комплекс заходів, який включений у зміст самозахисту, є необхідним елементом здійснення суб'єктивного цивільного права.

Законодавче закріплення права на самозахист було зумовлене низкою чинників. Насамперед, тими змінами, що відбулися у нашому суспільстві впродовж більш ніж двадцятиріччя, а саме: усвідомленням і впровадженням у житті положення, відповідно до якого людина є найвищою цінністю, а права людини – не декларативною абстракцією, а реальністю, фактичною цінністю, котра підлягає обов'язковому захисту всіма засобами, що отримало конституційне закріплення [7, с. 179]. Крім того, безпосереднє швидке та ефективне вирішення спорів завжди було потрібне прогресивним державам, які прагнуть прискорення суспільних транзакцій.

Досліджуючи основні фактори успішності деяких держав, ми можемо спостерігати, що всі вони перейшли від матеріалістичної моделі індустріалізму, до моделі постіндустріальної, тобто в такій державі звичайне суспільство переформувалося на інформаційне. Згадане перетворення супроводжується різким збільшенням попиту на продукти творчої діяльності людини. Саме тому Україна як країна, що прагне розвиватися, законодавчо закріплює низку положень щодо захисту права інтелектуальної власності.

Відповідно до статті 54 Конституції України (далі – КУ), «громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності» [8]. Звичайно, оскільки більшість норм КУ потребують деталізації, ми можемо знайти її в інших нормативно-правових актах, дану сферу регулює цивільне законодавство. ЦК дає нам трактування, захищеного Основним законом, права інтелектуальної власності і визначає його, відповідно до частини 1 статті 418, як право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом, крім того, частина 3 цієї ж статті закріплює положення про непорушність такого права [5].

Непорушність вказаного права закріплює низку можливостей за його власником (творцем), а саме: можливість охорони та можливість захисту. Серед перелічених законодавцем способів захисту цивільного права та інтересу, на увагу в межах роботи заслуговує єдиний неюрисдикційний спосіб – самозахист. Такий спосіб захисту може застосовуватися до будь-якого з цивільних суб'єктивних прав, в тому числі права інтелектуальної власності.

Для аналізу здійснення самозахисту таких прав варто звернутися до його рис, які виділяють науковці. С. Горбачова на підставі аналізу законодавства характеризує такі ознаки самозахисту прав:

– самозахист – особиста діяльність людини. Для цієї категорії характерна можливість захисту громадянами своїх прав, свобод і обов'язків без звернення до державного чи іншого компетентного органу. Однак не завжди особа абсолютно самостійно вчиняє дії по самозахисту права;

– самозахист прав здійснюється, перш за все, силами самого потерпілого, але він може звернутися за допомогою у здійсненні права на самозахист до інших осіб (тобто вдатися до так званої товариської взаємодопомоги);

– самозахист прав не повинен виходити за межі дій, необхідних для припинення порушення;

– у більшості випадків самозахист прав здійснюється у формі дії, тобто активної поведінки суб'єкта права. Однак невиконання особою вимог незаконного нормативного акта, який ще не визнаний судом таким, що вчиняється у формі бездіяльності, теж слід віднести до різновиду самозахисту прав;

– за реалізації способів самозахисту не потрібно згоди другої сторони на їх учинення;

– здійснення самозахисту прав допускається за наявності не тільки протиправного посягання на громадянина, а й у разі можливості такого посягання;

– можливість подальшого оскарження дій особи, яка самостійно захищає свої права, свободи і законні інтереси в компетентні органи [9, с. 15–16].

Специфіка захисту продуктів, створених інтелектуальною діяльністю людини полягає в тому, що такі об'єкти не мають фізичного виразу (оболонки), при пануванні над якою ти маєш відповідне право власності, тобто вони є більш абстрагованими і, як результат, така абстрагованість зумовлює складність панування над ними.

Також варто зазначити, що самозахист має низку переваг порівняно з іншими способами захисту:

– можливість мирного урегулювання конфлікту без втручання органів державної влади;

– швидке реагування на несправомірне використання об'єктів інтелектуальної власності та вжиття заходів для їх припинення. Слід ураховувати, що подання позовної заяви до суду та її розгляд відбуваються з дотриманням процедур та строків, встановлених процесуальним законодавством. І поки заява буде розглянута, пройде певний час, за який, у випадку звернення власника (творця) безпосередньо до порушника, спір може бути вирішено, а порушення припинено. Адже швидке реагування на виявлене порушення прав інтелектуальної власності допоможе зменшити негативні наслідки. Зокрема, якщо власник (творець) виявляє плагіат у творі, який ще не опубліковано, він може звернутись до порушника з вимогою належним чином зробити посилання на запозичені праці, а також з вимогою не опубліковувати спірний твір [4, с. 329].

Безперечною істиною є те, що права однієї людини закінчуються там, де починаються права іншої. В аспекті самозахисту це положення реалізується через закріплення законодавцем меж його здійснення, а саме: дії, спрямовані на здійснення самозахисту, повинні бути правомірними та не суперечити моральним засадам суспільства. Таке рамкове регулювання надає суб'єкту широкий спектр можливостей щодо захисту права інтелектуальної власності.

Загальні межі здійснення права на самозахист визначаються:

1) змістом призначення права, тобто тим, з якою метою будуть здійснюватися дії (припинити, запобігти або ліквідувати негативні наслідки);

2) суб'єктами, що здійснюють самозахист (фізичні та юридичні особи);

3) часовими межами можливості застосування самозахисту, а саме: такий вид захисту буде застосовуватися правомірно лише з моменту порушення чи виникнення його реальної загрози і до моменту зникнення цієї загрози або настання неможливості самостійно відновити порушені права;

4) способом здійснення права, а саме: заходи щодо самозахисту, тобто за загальним правилом дії, спрямовані на самозахист, не повинні бути заборонені законом і суперечити моральним засадам суспільства, за спеціальними правилами подібні дії реалізуються виключно щодо захисту, мають відповідати змісту права (інтересу), яке порушено чи щодо якого існує реальна загроза порушення; характеру дій, якими воно порушено чи створена реальна загроза порушення (бути необхідними та достатніми); наслідкам порушення (реальним чи можливим). Обрання та здійснення заходів самозахисту має

ґрунтуватися на принципах розумності, справедливості, добросовісності. Законодавство може передбачати спеціальні межі самозахисту для певних суб'єктів чи заходів самозахисту [10, с. 16].

Варто зазначити, що спосіб самозахисту слід визначати як закріплені законом матеріально-правові заходи примусового характеру, за допомогою яких відбувається відновлення (визнання) порушуваних (оспорюваних) прав та вплив на правопорушника [11, с. 284]. Законодавець, визначаючи способи самозахисту, не вдається в конкретику, а лише наводить положення про те, що такий спосіб особа може обрати сама на власний розсуд. Обізнаність суб'єктів цивільних правовідносин із фактами, які мають значення для правильного обрання ними відповідних, адекватних характеру правопорушення засобів протидії, може визнаватися тільки однією з передумов забезпечення реалізації права особи на самозахист.

Обрання того чи іншого способу здійснення самозахисту належить особі, яка здійснює протидію порушенню належних їй або іншій особі суб'єктивних цивільних прав та інтересів, які в цей момент уже порушені або наявною є загроза їх порушення в майбутньому [12, с. 357].

Варто зауважити: оскільки способи самозахисту можуть мати найрізноманітніші вияви, для їх детального дослідження нам необхідно здійснити їх поділ за найбільш узагальнюючими критеріями. І. Берестова виділяє у своїй праці дві основні групи:

1. Способи, що полягають у вчиненні уповноваженою особою дозволених законом дій фактичного характеру, спрямованих на захист її суб'єктивних цивільних прав.

2. Способи, що полягають у застосуванні уповноваженою особою по відношенню до правопорушника заходів оперативного впливу [15, с. 13].

Більш детальним дослідженням проблеми систематизації способів захисту цивільних прав займався Л. Стецюк, здійснивши поділ за такими критеріями: суб'єктивним складом, сферою правовідносин, у яких застосовуються способи самозахисту, юридичним змістом правовідносин, у яких застосовуються способи самозахисту, характером права, що захищається, підстави виникнення, зовнішнім виявом, характером загрози для права.

Як стверджує вчений, способи захисту цивільних прав поділяються на такі види:

За суб'єктивним складом: способи самозахисту, які можуть застосовуватися фізичними особами; способи самозахисту, які можуть застосовуватися юридичними особами; способи самозахисту, які можуть застосовуватися як фізичними, так і юридичними особами.

За сферою правовідносин, у яких застосовуються способи самозахисту: способи самозахисту, які можуть застосовуватися у сфері недоговірних зобов'язань; способи самозахисту, які можуть застосовуватися у сфері договірних зобов'язань; способи самозахисту, які можуть застосовуватися у сфері як договірних, так і недоговірних зобов'язань.

За юридичним змістом правовідносин, у яких застосовуються способи самозахисту: способи самозахисту, які можуть застосовуватися у сфері абсолютних правовідносин; способи самозахисту, які можуть застосовуватися у сфері відносних правовідносин; способи самозахисту, які можуть застосовуватися у сфері як абсолютних, так і відносних правовідносин.

За характером права, що захищається: способи самозахисту, які можуть застосовуватися для захисту майнових прав; способи самозахисту, які можуть застосовуватися для захисту немайнових прав; способи самозахисту, які можуть застосовуватися для захисту як майнових, так і немайнових прав.

Залежно від підстави виникнення: способи самозахисту, які встановлені актами цивільного законодавства; способи самозахисту, які встановлені договором; способи

самозахисту, які не встановлені ні актами цивільного законодавства, ні договором, але такі, що не суперечать закону та моральним засадам суспільства.

Залежно від зовнішнього вияву: способи самозахисту, які застосовуються шляхом вчинення дії; способи самозахисту, які застосовуються шляхом бездіяльності.

Залежно від характеру загрози для права: способи самозахисту, які застосовуються для захисту прав від правопорушень; способи самозахисту, які застосовуються для захисту прав від інших порушень (протиправних дій осіб, які не визнаються суб'єктами злочину чи адміністративного правопорушення; наслідків аварій, стихійного лиха тощо); способи самозахисту, які застосовуються для захисту прав як від правопорушень, так і від інших порушень [16, с. 157–158].

Окрім того, способи самозахисту порушених прав інтелектуальної власності залежно від мети їх застосування можуть бути поділені на такі категорії: недопущення поширення об'єктів, створених внаслідок плагиату (звернення до плагіатора з вимогою усунути порушення, до редакцій журналів з вимогою не опубліковувати твір); припинення порушення (вилучення з продажу об'єктів, створених внаслідок плагиату); відшкодування завданої майнової та немайнової шкоди; відновлення становища, яке існувало до порушення прав (спростування інформації про належність плагіатору привласненого об'єкту інтелектуальної власності або його охороноздатної частини) [4, с. 335–336].

Більшість науковців, досліджуючи проблематику самозахисту прав інтелектуальної власності, вказували в своїх роботах, що в разі порушення або загрози порушення такого права найбільш доцільним способом вирішення спору, будуть переговори та, як результат, компроміс.

Задля наведення більш конкретних прикладів здійснення особою самозахисту прав та законних інтересів у сфері інтелектуальної власності, які піддаються порушенню, порушені або існує загроза такого порушення, ми проаналізуємо здійснення такого захисту на основі авторського та суміжних прав. В останні десятиліття зростає необхідність посилення захисту таких прав. Це зумовлюється двома основними чинниками. Перший чинник полягає у тому, що інтенсивно зростає вартість об'єктів авторського права і суміжних прав, неправомірним відтворенням яких можна одержати значні доходи. Другий чинник зумовлений появою нових технологій відтворення і використання охоронюваних законом об'єктів. Особливо привабливим стає неправомірне відтворення і використання зазначених об'єктів. Ця проблема ускладнюється тим, що такі неправомірні дії часто залишаються поза контролем відповідних органів. Великі прибутки, одержувані від неправомірного відтворення і використання об'єктів авторських і суміжних прав шляхом хабарництва, сприяють уникненню державного контролю за зазначеними процесами. Особливо часто порушуються права іноземних авторів та юридичних осіб. За цих умов знання способів захисту авторських та суміжних прав має велике значення [7, с. 180].

Деталізація положень про доцільну та адекватну протидію суб'єкта таких прав у разі їх порушення закріплена в пунктах абз. 2 ч. 1 ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Серед зазначених пунктів варто виділити ті, які можуть реалізуватися через самозахист:

– п. «а» абз. 2 ч. 1 ст. 52 надає власнику право вимагати визнання та поновлення своїх прав, у тому числі заборони дії, що порушують авторське право і (або) суміжні права чи створюють загрозу їх порушення. Приміром, особа, яка дала інтерв'ю та є співавтором цього інтерв'ю, у випадках публікації інтерв'ю зі скороченнями, що призвело до спотворення його змісту та можливості неправильного сприйняття читачами відповідей особи, що дала інтерв'ю, може звернутися до засобу масової інформації

із відповіддю – власними роз'ясненнями, тлумаченнями – або взагалі запропонувати засобу масової інформації опублікувати повний текст інтерв'ю [14, с. 28];

– п. «д» абз. 2 ч. 1 ст. 52 закріплює право вимагати припинення підготовчих дій до порушення авторського права і (або) суміжних прав, зокрема й призупинення митних процедур, якщо є підозра, що можуть бути пропущені на митну територію України чи з її митної території контрафактні примірники творів, фонограм, відеограм, засоби обходу технічних засобів захисту, в порядку, передбаченому Митним кодексом України. За приклад можемо взяти ситуацію, коли твір автора був перекладений іншою мовою без його згоди, в такому випадку автор може звернутися до перекладача з вимогою не здійснювати випуск перекладеного твору у світ та укласти договір із автором про надання перекладачеві права здійснити переклад твору [14, с. 28];

– п. «є» абз. 2 ч. 1 ст. 52 цього Закону зазначає, що особа, авторські права якої порушено, має право вимагати, зокрема в судовому порядку, публікації в засобах масової інформації даних про допущені порушення авторського права та (або) суміжних прав та судові рішення щодо цих порушень. Тобто, наприклад, автор, фрагмент твору якого був використаний у вигляді цитати автором іншого твору без посилання на першого автора, може звернутися без-

посередньо до другого автора з вимогою зробити заяву в засобах масової інформації про допущене ним неправомірне використання твору [14, с. 28].

Зазначені думки науковців, положення законодавства, а також фактичні приклади щодо питання самозахисту прав інтелектуальної власності дають нам об'ємне уявлення про його реальне здійснення.

Висновок. Продукти інтелектуальної діяльності людини в інформаційному суспільстві, безперечно, є його найціннішим ресурсом. Регулярно зазнаючи посягань, такий об'єкт цивільного права має бути забезпечений багатогранними та ефективними механізмами захисту, у зв'язку зі специфікою панування над ним, саме тому законодавець передбачив можливість застосування різних способів захисту та охорони цивільних прав та інтересів, серед яких особливе місце посів самозахист. Не маючи конкретизованого порядку застосування, а також списку інструментів, якими його варто здійснювати, такий спосіб захисту забезпечує багатогранність у виборі дій суб'єкта права інтелектуальної власності, встановлюючи лише положення, що вони повинні відповідати певним рамкам (закону, моралі, доцільності тощо). Вчені-цивілісти, узагальнюючи теоретичний та практичний матеріал, дійшли висновку, що найдоцільнішим та найефективнішим способом самозахисту варто визнати переговори.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сергеев А.П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации : учебник. Москва : «Теис», 1996. 743 с.
2. Мельник О.М. Цивільно-правова охорона інтелектуальної власності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2004. URL: <https://mydisser.com/files/87851543.doc> (дата звернення: 29.11.2021).
3. Мікульонюк І.О. Інтелектуальна власність : навчальний посібник. 3-тє вид. Київ : Кондор-Видавництво, 2015. 242 с. URL: <https://cpism.kpi.ua/Doc/IP%20-%202012-300.pdf> (дата звернення: 29.11.2021).
4. Ульянова Г.О. Методологічні проблеми цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності від плагіату : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.03. 2015. 445 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/2749> (дата звернення: 29.11.2021).
5. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV / *Верховна Рада України. Голос України*. 2003. № 45. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 29.11.2021).
6. Панченко М. Форми самозахисту приватної власності у цивільному праві України. М. Панченко. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 1. С. 31–34.
7. Шевчук Н.В. Самозахист як спосіб захисту прав інтелектуальної власності. *Малий і середній бізнес (право, держава, економіка)*. 2009. № 3–4. С. 179–181. URL: <https://bit.ly/30lv5wC> (дата звернення: 29.11.2021).
8. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 29.11.2021).
9. Горбачева С.В. Самозащита прав по российскому законодательству : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Нижний Новгород, 2005. С. 28.
10. Антонюк О.І. Право учасників цивільних правовідносин на самозахист : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2004. С. 29.
11. Гражданское право. Учебник. Часть I. / Под ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого. Издание третье, переработанное и дополненное. Москва : ПРОСПЕКТ, 1998. 632 с.
12. Цивільне право : підручник : у 2 т. / В.І. Борисова (кер. авт. кол.), Л.М. Баранова, Т.І. Бегова та ін. ; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатеевої, В.Л. Яроцького. Харків : Право, 2011. Т. 1. 656 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/r56.pdf> (дата звернення: 29.11.2021).
13. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 29 лютого 1994 р. № 3792-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12> (дата звернення: 29.11.2021).
14. Штефан А. Самозахист авторського права і суміжних прав. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2010. № 3. С. 22–29. URL: http://www.ndiiv.org.ua/Files2/2010_3/shtefan_a.pdf (дата звернення: 29.11.2021).
15. Берестова І. Е. Способи самозахисту цивільних прав: окремі аспекти. *Приватне право і підприємництво*. 2010. Вип. 9. С. 10–14. URL: http://ppr-journal.kiev.ua/archive/2010/9/9_2010.pdf (дата звернення: 29.11.2021).
16. Самозахист як форма захисту цивільних прав. Л.Л. Стецюк. *Університетські наукові записки*. 2008. № 3. С. 151–158. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2008_3_30 (дата звернення: 29.11.2021).